

Lekce 12

Gramatická látka	Odkaz na gramatiku
Deklinace: Vztažná zájmena	§§ 228-230
Konjugace: Slabý aorist a futurum pasivní kmenů vokalických a konsonantických ražených	§ 264, § 276 (5), § 277, § 410
Syntax: Účinková vazba ὥστε s infinitivem	§§ 441-442

1. Zakladatel perské říše Kýros žehná svým dvěma synům krátce před smrtí:

Ἐγὼ δὲ οὖν φιλῶ μὲν ἀμφοτέρους ὑμᾶς ὁμοίως, ὦ παῖδες· τὸ δὲ προβουλεύειν¹ καὶ τὸ ἡγεῖσθαι, ἐφ' ὃ τι² καιρὸς δόξει εἶναι, τοῦτο προστάττω³ τῷ προτέρῳ γενομένῳ καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἶκος ἐμπίρῳ. ἐπαιδεύθην δὲ καὶ αὐτὸς οὕτως ὑπὸ τῆσδε τῆς ἐμῆς τε καὶ ὑμετέρας πατρίδος τοῖς πρεσβυτέροις οὐ μόνον ἀδελφοῖς, ἀλλὰ καὶ πολίταις καὶ ὀδῶν καὶ θᾶκων⁴ καὶ λόγων ὑπέικειν⁵. καὶ ὑμεῖς δέ, ὦ παῖδες, ὑπ' ἐμοῦ οὕτως ἐπαιδεύθητε τοὺς γεραιτέρους θεραπεύειν. (Xen. Cyr. 8, 7,9 s.)

2. O době po perských válkách:

Ἐπεὶ δὲ ὁ πόλεμος παρὰ τὴν προσδοκίαν⁶ τὸ τέλος⁷ ἔλαβεν παράδοξον⁸, οὐ μόνον τῶν κινδύνων ἀπελύθησαν οὗτοι, οἳ τὴν Ἑλλάδα κατοικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ δόξαν μεγάλην κατεκτήσαντο, καὶ τοσαύτης εὐπορίας⁹ ἐπληρώθη¹⁰ ἡ Ἑλλὰς ὥστε πολλοὺς θαυμάσαι τὴν εἰς τούναντίον μεταβολήν¹¹. ἀπὸ τούτων γὰρ τῶν χρόνων ἐνιαυτοὺς πενήκοντα πολλὴν ἐπίδοσιν¹² ἔλαβεν ἡ Ἑλλὰς πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν. ἐν τούτοις γὰρ τοῖς χρόνοις αἶ τε τέχναι διὰ τὴν εὐπορίαν ἠύξηθησαν, καὶ τότε μέγιστοι μνημονεύονται τεχνῖται¹³ γενέσθαι, ὧν ἐστὶ Φειδίας ὁ ἀγαλαματοποιός. (Diod. 12,1)

3. Κατ' Αἴσωπον:

¹ προβουλεύω 'mít rozhodující hlas'

² ἐφ' ὃ τι myšleno ἐπὶ τοῦτο, ἐφ' ὃ,τι καιρὸς δόξει εἶναι ἡγεῖσθαι

³ προστάττω zde: 'svěnovat, předávat'

⁴ ὁ θᾶκος, -ου 'místo (zvl. k sezení)'

⁵ ὑπέικω (gen.) 'ustupovat (v něčem, od něčeho)'

⁶ ἡ προσδοκία, -ίας 'očekávání'

⁷ τὸ τέλος 'konec'

⁸ παράδοξος, -ον shrnuje předcházející formulaci: 'proti očekávání, neočekávaný'

⁹ ἡ εὐπορία, -ίας 'hojnost, blahobyť'

¹⁰ πληρῶ, -οῦν, aor. pas. ἐπληρώθην (gen.) 'naplnit (něčím)'

¹¹ ἡ μεταβολή, -ῆς subst. ke slovesu μεταβάλλω

¹² τὴν ἐπίδοσιν ak. sg. substantiva ἡ ἐπίδοσις 'přírůstek, rozvoj'

¹³ ὁ τεχνίτης, -ου 'řemeslník, umělec'

Λέων¹⁴ ποτὲ ἔν τινι σπηλαίῳ ἀναπαυόμενος κατεκοιμήθη. μῦς¹⁵ δὲ διὰ τῆς χαίτης¹⁶ αὐτοῦ διέδραμεν, ὥστ' ἔταράχθη καὶ φοβερὸν ἀπέβλεπεν¹⁷. ἀλώπηξ δὲ αὐτὸν θεασαμένη εἶπεν· «Τί; σὺ λέων ὦν¹⁸ ἐφοβήθης μῦν;» ὁ δὲ φησιν· «Οὐ τὸν μῦν ἐφοβήθην, ἀλλὰ περὶ τῆς τόλμης¹⁹ αὐτοῦ ὠργίσθην.» (Aesop. Corp. 151/151 a; Halm. 257/257 b; Ch. 214/214 b)

4. Ἐπολύετε²⁰ καὶ ἀπολυθήσεσθε. (Ev. Luc. 6, 37)

5. Εἰ βούλει²¹ δούλων ἐκτὸς ὑπάρχειν²², αὐτὸς ἀπολύθητι δουλείας. (Epict. Frg. 38; ed. Schenkl, Leipzig 1916, str. 487)

6. Platónova kritika mýtu:

Οἱ τραγωδοποιοί²³ τε καὶ Πίνδαρος Ἐπόλλωνος²⁴ μὲν φασιν Ἐσκληπιὸν εἶναι, ὑπὸ δὲ χρυσοῦ πεισθῆναι πλούσιον ἄνδρα, ὃς θανάσιμος ἦδη ἦν, ἰάσασθαι, ὅθεν δὴ καὶ κεραυνωθῆναι²⁵ αὐτόν²⁶. ἡμεῖς δὲ οὐ πεισόμεθα αὐτοῖς ἀμφοτέρω, ἀλλ' εἰ μὲν θεοῦ ἦν, οὐκ ἦν, φήσομεν, αἰσχροκερδῆς· εἰ δ' αἰσχροκερδῆς²⁷, οὐκ ἦν θεοῦ. (Plat. Pol. 408 c)

7. Hérakleitos o Apollónovi:

Ἐ ἄναξ²⁸, οὐ τὸ μαντεῖόν ἐστι τὸ ἐν Δελφοῖς, οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει, ἀλλὰ σημαίνει. (Heracl. B 93, Diels. Vorsokr.)

8. Slova Sókratova:

Ταῦτα ἀγαθὸς ἕκαστος ἡμῶν, ἄπερ²⁹ σοφός· ἄ δὲ ἀμαθής³⁰, ταῦτα δὲ κακός. (Plat. Lach. 194 d)

9. Ἐ Σωκράτης περὶ τοῦ δικαίου γε οὐκ ἀπεκρύπτετο³¹, ἦν εἶχε γνώμην, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἀπεφαίνετο. (Xen. Mem. 4, 4,1)

¹⁴ ὁ λέων, -οντος 'lev'

¹⁵ ὁ μῦς (ak. sg. τὸν μῦν) 'mys'

¹⁶ ἡ χαίτη, -ης 'hříva'

¹⁷ φοβερὸν ἀποβλέπω 'vyplašeně se rozhlížet' (ak. sg. n. ve významu adv.)

¹⁸ ὦν nom. sg. m. ptc. prez. akt. slovesa εἶναι

¹⁹ ἡ τόλμη, -ης 'oponázlivost'

²⁰ ἀπολύω (τινά τινος) 'osvobodit, zbavit někoho (dluhů)'

²¹ βούλει nepravidelný typ kontrakce ve 2. sg. slovesa βούλομαι (místo βούλη)

²² ἐκτὸς τινος ὑπάρχω 'nepatřit (k někomu nebo něčemu), být mimo (něčeho)'

²³ ὁ τραγωδοποιός, -οῦ 'tvůrce tragédií, dramatik'

²⁴ Ἐπόλλωνος εἶναι 'být synem Apollónovým'

²⁵ κεραυνῶ, -οῦν 'zasáhnout bleskem'

²⁶ ὅθεν ... κεραυνωθῆναι αὐτόν ak. s inf. nahrazující vedlejší větu důsledkovou

²⁷ αἰσχροκερδῆς 'hamizný, chamtivý'

²⁸ ὁ ἄναξ, ἄνακτος 'vládce, panovník, pán'

²⁹ ταῦτα — ἄπερ ak. vztahové 'v tom — v čem'

³⁰ ἀμαθής 'nevzdělaný, nepoučený'

³¹ ἀποκρύπτομαι med. s významem akt. 'skrývat, zatajovat'

10. Μισῶ σοφιστήν³², ὅστις οὐχ αὐτῷ σοφός. (Eurip. Frgm. 905, TGF; ed. August Nauck, 1889, II.)

11. Ζῆν οὐκ ἄξιος, ὅτω (ᾧτινι) μηδὲ εἷς ἐστι χρηστὸς φίλος. (Democr. B 99, Diels. Vorsokr.)

Slovní zásoba

1.	φιλῶ, -εἶν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	mít rád	amare
	ἄμφοτερος, -α, -ον	oba dva	uterque
	ἡγοῦμαι, -εἰσθαί, -ήσομαι, -ησάμην, -ημαι, -ήθη	vést	ducere, praecire
	ὁ καιρός, -οῦ	vhodný čas, příležitost	tempus idoneus, occasio
	καιρός ἐστιν	je vhodné, je třeba	decet, par est
	δοκῶ, -εἶν, δόξω, ἔδοξα, —, δέδογμαι, —	zdát se, vypadat	videri, apparere
	τὸ εἰκός, -ότος	co se sluší, co je třeba; co je pravděpodobné	par, aequum; verisimile
	εἰκός ἐστιν	sluší se, je třeba; jistě	par (aequum) est; verisimile est
	ἡ πατρίς, -ίδος	vlast, vlastní země	patria
	πρεσβύτερος, -α, -ον	starší	senior, maior
	ὁ πολίτης, -ου	občan	civis
	γεραιός, -αῖά, -αῖόν	starý	senex
2.	κατοικῶ, -εἶν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	bydlet, obývat	habitare, incolere
	κατακτῶμαι, -κτᾶσθαι, -κτῆσομαι, κατεκτησάμην, -κέκτημαι	dobýt si, opatřit si	acquirere, obtinere
	τοσοῦτος, τοσαύτη, τοσοῦτο(v)	takový, tak velký	tantus
	τὸ ἐναντίον, -ίου	opak, protiklad	contrarium
	ἡ εὐδαιμονία, -ίας	šťěstí, blahobyt	felicitas
	αὐξάνω, αὐξήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	rozmnožovat, zvětšovat	augere
	μνημονεύω, -εύσω, -ευσα, -ευκα, -ευμαί, -εύθη	připomínat, uvádět	memorare
3.	τὸ σπήλαιον, -αίου	jeskyně	spelunca
	κατακοιμῶ, -ᾶν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	uspat; (jako dp.) usnout	sopire; pass. obdormiscere
	ταράττω, -άξω, -αξα, -αχα, -αγμαί, -άχθη	děsit, strašit	terrere
	φοβερός, -ά, -όν	strašný	terribilis
	ὀργίζομαι, -ιοῦμαι, ὠργισμαι, ὠργίσθη	zlobit se	irasci

³² ὁ σοφιστής, -οῦ 'učitel moudrosti (spec. výřečnosti), sofista'

5.	ὁ δοῦλος, -ου ὑπάρχω, -άρξω, -ηρξα, -ηρχα, —, —	sluha, otrok být přítomen, vyskytovat se, být	servus adesse, exsistere
6.	ὁ χρυσός, -οῦ θανάσιμος, -ον ἰῶμαι, ἰᾶσθαι, ἰάσομαι, ἰασάμην, ἴαμαι, ἰάθη φημι, φήσω, ἔφησα (nepr. impf. ἔφην), —, —, —	zlato 1. smrtelný, komu je souzeno zemřít; 2. umírající, na prahu smrti léčit říkat, pravít	aurum 1. mortalis; 2. moriturus, mori- bundus mederi fari, dicere
7.	σημαίνω, σημανώ, ἐσήμηνα, σεσήμαγκα, σεσήμασμαι, ἐσημάνθη	dávat znamení, znamenat	signum do, significo
8.	ὅσπερ, ἥπερ, ὅπερ	který (právě)	qui
10.	μισῶ, -εῖν, -ήσω, -ησα, -ηκα, -ημαι, -ήθη	nenávidět	odisse
11.	μηδέ χρηστός, -ή, -όν	ani prospěšný, správný	utilis, bonus

Doplnění gramatiky

Aorist pasivní tematické konjugace

Po stránce významové neliší se pasivní aoristní tvary od aktivních a mediálních jinak než právě slovesným rodem.

Z hlediska formálního je východiskem pro jejich tvoření **pasivní aoristní kmen**, který může být tvořen **slabým** nebo **silným způsobem** (podobně jako je aorist aktivní a mediální tvořen **sigmatickým** nebo **asigmatickým způsobem**).

Slabé tvoření pasivního aoristního kmene pozůstává v připojení časového příznaku **-θη-** ke kmeni slovesnému. O rozdílu mezi kmenem slovesným a časovým kmenem přítomným platí přesně to, co bylo v lekcí 7. řečeno o tvorbě aoristního kmene aktivního a kmene futurálního. Nelze proto z tvarů přítomných jednoznačně usuzovat ani na tvar aoristního kmene pasivního.

Silné tvoření pasivního aoristního kmene pozůstává ve vnitřní proměně slovesného kmene bez toho, že by přistoupil samostatný časový příznak; např. **τρέπ-ω** 'obracím' — **ἐ-τρέπ-η-ν** 'byl jsem obrácen'. Často je dokonce silně vytvořený aoristní kmen pasivní totožný s kmenem slovesným; např. **γράφ-ω** 'píšu' — **ἐ-γράφ-η** 'byl napsán'; podobně **βλάπτ-ω** 'škodím' (slovesný kmen **βλαβ-** je zřetelný ve fut. **βλάψω**, aor. **ἔβλαψα**) — **ἐ-βλάβ-η** 'byl poškozen'.

Připojování sekundárních osobních přípon k časovému kmeni je v případě slabého i silného aoristu pasivního totožné.³³ Shodnou zvláštností je, že se jedná o **přípony aktivní**, přestože význam tvaru je pasivní: za dostatečný signál pasivnosti byl zjevně pokládán časový příznak **-θη-**. Mezi

³³ Jediným rozdílem je koncovka 2. sg. ipt. v podobě **-θη** u aor. silného a v disimilované podobě **-τι** u aor. slabého; v. § 281.

časovým kmenem a těmito příponami stojí **tematický vokál**, odlišný jak od tematických vokálů přítomného systému, tak i systému aoristního aktivního: v aor. pas. jde o vokál **-η/-ε-**. Tvar aoristu pasivního je tedy tvořen u aoristu slabého 5 skladebnými součástmi (augment, slovesný kmen, časový příznak **-θη-**, tematický vokál **-η-**, přípona), u aoristu silného 4 součástmi (chybí časový příznak **-θη-**); u tvarů neindikativních dále ubývá augment. Např.:

ind. ἐ – παιδεύ – θη – η – μεν ‘byli jsme vychováni’

inf. παιδευ – θη – η – ναι ‘být vychován’

ind. ἐ – γράφ – η – τε ‘byli jste zapsáni’

inf. γραφ – η – ναι ‘být zapsán’.

Stavba slabého tvaru aor. pas. je zřejmá z § 264 pro slovesa s kmenem vokalickým (§ 273 řeší zvláštnosti, které se objevují u vokalických sloves kontrahovaných); ojedinělé zvláštnosti silného aor. pas. oproti slabému řeší §§ 281-282.

Futurum II (pasivní) tematické konjugace

Po stránce významové se tvary futura II pasivního liší od pasivních tvarů futura I pouze videm dokonavým (zatímco v aktivu ani v mediu vid rozlišit nelze): λύσεται ‘bude porušováno’ — λυθήσεται ‘bude porušeno’.

Z hlediska formálního je východiskem pro jejich tvoření **pasivní aoristní kmen**, nezávisle na tom, zda je tvořen tvořen **slabým** nebo **silným způsobem**. Tvarovou anomálií ovšem je, že k tomuto východisku přistupuje prostřednictvím tematického vokálu **-η-** dále ještě **druhý časový příznak**, totiž futurální znak **-σ-**. Teprve za tento druhý příznak se řadí **primární osobní přípony** (jde o futurum, tedy o čas hlavní), a to nečekaně přípony mediopasivní (pasivní interpretace samotného časového příznaku **-θη-**, která je dostačující v aoristu pasivním, se tedy u futura pasivního neuplatňuje). Přípony se k časovému příznaku **-σ-** připojují prostřednictvím tematického vokálu zcela shodného s přítomným nebo futurem I; proto je koncovka futura II pasivního vlastně totožná s futurem I mediopasivním. Tvar futura II je tedy tvořen u slabého aoristu 6 skladebnými součástmi (slovesný kmen, časový příznak **-θη-**, tematický vokál **-η-**, časový příznak **-σ-**, tematický vokál **-ε/ο-**, přípona), u silného 5 součástmi (chybí časový příznak **-θη-**). Např.:

παιδευ – θη – η – σ – ό – μεθα ‘budeme vychováni’

γραφ – η – σ – ε – ται ‘bude napsáno’.

Stavba slabého tvaru fut. II pas. je zřejmá z § 264 pro slovesa s kmenem vokalickým (§ 273 řeší zvláštnosti, které se objevují u vokalických sloves kontrahovaných); ojedinělé zvláštnosti silného fut. II pas. oproti slabému řeší §§ 281-282.

Cvičení

1.

ἐπαίδευον — ἐπαιδεύθην

ἐπαίδευες — ἐπαιδεύθης

atd.

a) Doplňte ostatní tvary obou paradigmát.

b) Srovnejte koncovky obou časů. Všimněte si, v které osobě se přípony neshodují.

2.

a) Vyhledejte v textech 12, 6-10 veškerá vztažná zájmena a srovnejte je s odpovídajícími pády členu.

b) Skloňujte: ὄστις

3.

πείθειν — πεισθῆναι

ἄγειν — ἀχθῆναι

πέμπειν — πεμφθῆναι

a) Srovnejte konsonant, který stojí před znakem aor. pas. -θη-, s konsonantem, kterým končí přítomní kmen.

b) Vytvořte inf. préz. akt., resp. medpas.:

•πραχθῆναι •θεραπευθῆναι •ψευσθῆναι •κολασθῆναι •κρυφθῆναι •πορευθῆναι •
ἠφθισαν •ὠργίσθη •ταχθήσεται •ἐταράχθητε

4. Doplňte vztažná zájmena:

a) οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι οὐδὲν φροντίζουσιν, ... βέλτιστον ἀνθρώπῳ ἐστίν.

b) φεύγε τὴν ἡδονήν, ... ὕστερον βλάβην (ἢ βλάβη 'škoda') ποιήσει.

c) Φαίδων παρῆν (byl přítomen) ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ... Σωκράτης τὸ φάρμακον ἔπιεν.

d) Ξενοφῶν ἔθυσσε (θύω 'obětovat') τοῖς θεοῖς, ... ἔδει θύειν.

5. Přeložte a rozlišujte význam předložek:

a) • ἐπαιδεύθην ὑπὸ τῆσδε τῆς ἐμῆς πατρίδος καὶ ὑμεῖς, ὦ παῖδες, ὑπ' ἐμοῦ οὕτως ἐπαιδεύθητε. • ἀνὴρ τις ὑπὸ τῇ σκιᾷ τῇ τοῦ ὄνου ἐβούλετο ἀναπαύεσθαι (odpočinout si). • τὸ ὑπὸ τοῖς τοῦ Διὸς ποσὶν ἐπίγραμμα (nápis). • τοὺς ἵππους ὑπὸ ζυγόν (τὸ ζυγόν 'jho') ἄγει.

b) • πορεύομαί ποτε ἀπὸ Ἑρακλείων στηλῶν (Herkulovy sloupy). • ἠλευθέρωσαν (ἐλευθερώω 'osvobodit, zbavit') τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν Μήδων. • ἀρξασθε ἀπ' ἀρχῆς (ἢ ἀρχή 'začátek'). • ἀπὸ τούτων τῶν χρόνων.

6. Vhodně přeložte následující vztahové ak.:

ταῦτα σοφός, κακός τι, καλός τό σῶμα, χωλός (chromý) τὸν ἕτερον πόδα, σοφός τὰ ἐρωτικά.

7. Přeložte:

a) • οὐδὲν ἰσχυρότερόν ἐστιν ἀνάγκης καὶ τύχης. • οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ναυτικῆς (plavba lodí) τέχνης ἐμπειρότεροι ἦσαν τῶν Λακεδαιμονίων. • ἀρετῆς οὐδὲν κτῆμα (majetek) σεμνότερόν ἐστιν. • Zajíci: ἡμῶν ἕτερά ἐστι ζῶα δειλότερα. • ὁ Κροῖσος ὀλβιώτατος (ὀλβιος 'zámožný') τῶν τότε ἀνθρώπων ἦν. • ὁ Ἀλέξανδρος τὴν γνώμην ἀνδρειότατος καὶ φιλοτιμώτατος ἦν. • σοφώτατα κρίνεις. • ἀνδρειότατα ἐμάχοντο (srovnejte v lekcí 8.).

b) • τὰ ἔργα σου • ἡ σκιά αὐτοῦ • οἱ λόγοι αὐτῶν • οἱ φίλοι μου • ἐμοῦ ἄκουε (srovnejte v lekcí 8.).